

**Duurzame Dinsdag
Trendrapport 2024**

A person with a long, thick braid of hair, wearing a red cape, sits in a field of tall, dry grass. The person is seen from behind, looking towards a line of trees in the distance. The scene is set in a natural, outdoor environment with a clear sky.

GEZONDHEID ALS KOMPAS

Maak keuzes die goed zijn voor al het leven

door Rinske van Noortwijk
en Ineke van Zanten

INHOUD

03 DUURZAME DINSDAG IN CIJFERS	36 3.5 OPVALLENDE INHOUDELIJKE TRENDS
04 1. DUURZAME DINSDAG	42 4. WAT IS ER NODIG: SIGNALEN UIT DE KOFFER
08 10 REDENEN OM MEE TE DOEN AAN DUURZAME DINSDAG	43 4.1 KIES GEZONDHEID ALS LEIDEND THEMA
11 2. DE CONTEXT VAN DEZE TIJD	44 4.2 MAAK DE OVERHEID BONDGENOOT VAN MAATSCHAPPELIJK INITIATIEF
15 3. TRENDS UIT DE INZENDINGEN VAN 2024	45 4.3 KIES VOOR DE NIEUWE ECONOMIE
18 3.1 BEWUSTZIJN VAN VERBONDENHEID	46 4.4 ZORG VOOR EEN GEINFORMEERDE SAMENLEVING
22 3.2 GEZONDHEID ALS VLIEGWIEL VOOR ACTIE	47 4.5 AAN DE SLAG MET DE INHOUDELIJKE THEMA'S
26 3.3 EMANCIPATIE VAN GEMEENSCHAPSKRACHT	52 BIJLAGE - INZENDINGEN
30 3.4 VERANDERING VAN ECONOMISCHE EN EIGENDOMSVERHOUDINGEN	54 DANKWOORD + PARTNERS DUURZAME DINSDAG

DUURZAME DINSDAG IN CIJFERS

Het is voor
de 26e keer
Duurzame
Dinsdag.

In de koffer zitten
227 duurzame
initiatieven en dit
Tendrapport.

Een groep van 33
mensen met een brede
reikwijdte op maatschappelijk
initiatief en sociaal
ondernemerschap heeft
meegedacht en gewerkt
aan het Tendrapport.
Daarvoor hebben zij zicht op
duizenden initiatieven.

Er worden drie
duurzame lintjes
uitgereikt.

Duurzame
Dinsdag heeft
21 partners.
Ze staan in het
colofon.

Alle inzendingen
maken kans op een
van de 3 prijzen
van 10.000
euro en een
publieksprijs van
5.000 euro.

Kernwoorden uit koffer van 2024:

gezondheid, natuur en spiritualiteit, emancipatie van
gemeenschapskracht, rentmeesterverenootschap, commons,
voldoende en schoon drinkwater, schone zorg- en
schoonmaaksector, made in Holland, gifvrije sierteelt.

DUURZAME DINSDAG

Duurzame Dinsdag is de stemversterker van maatschappelijke initiatieven. Onder maatschappelijke initiatieven verstaan we: initiatieven van mensen (pioniers of zelfdoeners) die zelf, ongevraagd, met een eigen idee, aan de slag gaan voor een duurzamer, groenere en socialere wereld. Er zijn verschillende verschijningsvormen: burgerinitiatieven, sociale ondernemingen, startups en scale-ups, coöperaties, commons, eenlingen met veranderdrang in instituties, of gewoon groepen mensen die ergens warm voor lopen.

PIONIERS

Het woord 'maatschappelijk initiatief' roept een bepaalde associatie op. Mensen kunnen het associëren met iets 'softs', iets vrijblijvends, iets in de buurt, geen serieuze business. Maar zonder initiatief begint er niks. Het is de impuls, die zorgt dat er iets nieuws wordt ondernomen, in welke vorm dan ook. 'Pionier' komt dicht in de buurt. Maar bij navraag herkennen veel mensen zich daar ook niet echt in. Vooralsnog zien we voor dit trendrapport geen beter woord dat recht doet aan deze grote groep diverse, missie gedreven mensen, bij wie de impact – en niet de winst - altijd centraal staat.

Op alle mogelijke thema's zijn initiatiefnemers aan de slag, meestal integraal. Meestal ook vrij radicaal. Initiatiefnemers zijn vrijdenkers, die zich niet laten stoppen door terugverdientijden of vaste gewoonten. Ze laten zien hoe het óók kan. Met hun innovaties schudden ze systemen los en zijn ze onmisbaar in transitie.

De belangrijkste voor deze zelfdoeners groeit, maar desondanks hebben de meeste initiatieven het zwaar. Ze kunnen niet de impact maken die ze willen. Dat kunnen we ons niet permitteren. We hebben de denkkraft en vooral doe-kraft uit de samenleving hard nodig. Het wordt tijd dat we ruimte maken. Daarom is er [Duurzame Dinsdag](#).

DUURZAME DINSDAG 2024

Iedere eerste dinsdag van september - nu al 26 jaar - is het Duurzame Dinsdag, Prinsjesdag van het klimaat. Een aantal zaken kenmerken Duurzame Dinsdag: het vindt plaats in het gebouw van de Tweede kamer, er wordt een Troonrede uitgesproken, een koffertje met initiatieven en hun duiding wordt aangeboden aan het kabinet, er worden drie duurzame lintjes opgespeld en prijzen verdeeld. Belangrijk is ook het contact met de politiek en beleidsambtenaren. Want de groep initiatiefnemers in al zijn diversiteit, heeft nog geen goede toegang tot politiek en beleid. In onze ogen is dat het meest onderscheidende aan Duurzame Dinsdag: de brug tussen maatschappelijk initiatief en overheid en politiek. Behalve het feestelijke

event op de eerste dinsdag van september vinden er jaarrond allerlei activiteiten plaats (zie kader met tien redenen om mee te doen aan Duurzame Dinsdag).

HET TRENDRAPPORT 2024

Deze zestiende editie van het trendrapport is tot stand gekomen met medewerking van velen. Allereerst ruim tweehonderd initiatiefnemers die de moeite namen zich in te schrijven bij Duurzame Dinsdag. Daarnaast werkten meer dan dertig mensen mee, met goed zicht op maatschappelijk initiatief. Uit deze input en gesprekken hebben we de grote lijnen gedestilleerd waarvan we verwachten dat ze niet meer zullen verdwijnen en die iets zeggen over de toekomst. In hoofdstuk 3 staan deze trends beschreven.

ARCTIC REFLECTIONS

“[Arctic Reflections](#) is een impact startup, die zich tot doel heeft gesteld om de huidige snelle afname van het Arctische zee-ijs te stoppen, om nog verdere opwarming van de aarde te helpen voorkomen. Het zee-ijs is een natuurlijk hitteschild, dat via haar witte oppervlak het grootste deel van de binnenkomende zonne-energie terug de ruimte in reflecteert. Door in de winter het zee-ijs grootschalig op te spuiten wil Arctic Reflections de dikte en daarmee de overlevingskans van het ijs laten toenemen. Afgelopen winter heeft de startup een succesvolle veldtest uitgevoerd op Spitsbergen met als doel om deze methodologie wetenschappelijk te valideren. Voor aankomende winter wordt nu een grootschaliger demonstratieproject in de Beaufort zee bij Canada voorbereid. Recentelijk heeft Arctic Reflections een aanbeveling gekregen van het [United Nations 'Ocean Decade](#) programma.”

GIVE A SHIT

De mens is het grootste gat in de voedselkringloop. Met de jaarlijkse [Give a Shit](#) actie roepen boeren door heel het land burgers op om hun poep te doneren. Er zitten bordenvol voedingsstoffen in poep die nu zonder om te kijken worden weggespoeld en verbrand. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat we in Nederlands jaarlijks 35 miljoen kilo fosfaat, 110 miljoen kilo stikstof en 34,5 miljoen kilo kali verloren laten gaan. Dit tekort wordt op het moment aangevuld met kunstmest en dierlijke mest. Los van dat kunstmest vooral de plant voedt in plaats van de bodem bestaat het uit eindige grondstoffen. Kali halen we nu vooral uit Rusland. Fosfaat uit Marokko en stikstof met hulp van fossiele energie uit de lucht. Voor 10 ton kalkammonsalpeter is 3.600 m³ aardgas nodig. Met de huidige aardgasrijzen vliegen de kosten omhoog en dat maakt ons onnodig afhankelijk.”

fotocredit: [Artic Reflections](#)

1

Je komt in een actief netwerk met mensen die deuren openen. Voorbeeld: Prins Jaime de Bourbon de Parme vertegenwoordigde door Duurzame Dinsdag [Dutch Climate Systems](#), [Solarge](#), [Kipster](#), [Bambol](#) en [Speeddryer](#) op duurzame handelsmissie naar Brazilië.

3

Je komt onder de aandacht van financiers. Voorbeeld: Duurzame Dinsdag draagt ondernemers/initiatieven voor bij het [SDG Gemeenschapsfonds](#) en [AlphaVolantis](#), bemiddelaar voor impactinvesteerders.

4

Je initiatief komt onder de aandacht van sponsors. Voorbeeld: [Bambol](#) vond een launching customer in sponsor [schoonmaakbedrijf CSU](#).

2

Je komt onder de aandacht van de politiek. Voorbeeld: Duurzame Dinsdag organiseert werkbezoeken van Kamerleden naar initiatieven zoals [D2D watersolutions](#) en [Zytec](#).

5

Je initiatief krijgt meer aandacht en publiciteit. Voorbeeld: Duurzame Dinsdag tipt voortdurend journalisten bij onder meer Trouw, HetKanWel, BinnensteBuiten, Change Inc, BNR Nieuwsradio, Duurzaam Ondernemen en Happy Times Magazine.

10

REDENEN OM MEE TE DOEN AAN DUURZAME DINSDAG

7

Je komt in aanmerking voor prijzen. Voorbeeld: [Elxbrigade](#) was een van de winnaars in 2023 en ontving door deze publiciteit veel verzoeken van gemeenten, waardoor opschaling versnelde.

9

Gezamenlijk maken we de beweging meer zichtbaar en hoorbaar. Voorbeeld: Met partners als het Versnellingshuis, LSA bewoners, Social Enterprise NL, Top van Onderop, We Are Stewards en diverse andere 'koepels' kunnen we de krachten bundelen en aandacht vragen voor bijvoorbeeld True Pricing, Maatschappelijke BV, Steward Ownership en Rentmeestervenootschap.

6

Je initiatief komt onder de aandacht van beleidsmakers. Voorbeeld: Het ministerie van IenW vernieuwt de regeling voor vergroening reisgedrag en vroeg Duurzame Dinsdag naar hoe de samenleving bezig is op dit thema.

8

Je komt in contact met andere initiatiefnemers met vergelijkbare vraagstukken. Voorbeeld: Op initiatief van [Struikroven](#) kom er een initiatieven-bijeenkomst over succesvol opschalen in nieuwe gemeenten.

10

Je viert jaarlijks op de eerste dinsdag van september een feestje mee, het feest van maatschappelijk initiatief, omdat we ook moeten vieren dat er al zoveel oplossingen zijn en zoveel mensen die keihard werken aan een betere wereld. Het feest van hoop, veerkracht en optimisme.

“Via Duurzame Dinsdag werd SDG Nederland kartrekker voor een Europese subsidieaanvraag. Hierin werken we samen met Rijkswaterstaat, de koepels van kinderopvang, andere maatschappelijke organisaties en initiatieven aan het voorkomen van luierafval en zindelijkheidsstraining.”

Elianne Leeffers
[De Pot op](#)

“Via Innofest kunnen duurzaam ondernemers hun innovatie testen op festivals, , zodat ze aannames over hun prototype kunnen valideren. [Wheelshare](#) heeft zich via Duurzame Dinsdag aangemeld. Zij gaan met ons testen tijdens Into the Great Wide Open.”

Elisha Weeber
[Innofest](#)

“Het [Ministerie van Hergebruik](#) gaat over afvalvrij kunstonderwijs. Met medewerking van Duurzame Dinsdag, het Ministerie van IenW en het Versnellingshuis is een gesprek geweest met een aantal bedrijven, over het verduurzamen van hun assortiment.”

Froukje van de Weg
Ministerie van Hergebruik

“Sinds de erkenning van Rechten van de Natuur tijdens Duurzame Dinsdag 2022 is de beweging enorm gegroeid. Dat was een stimulans voor veel nieuwe initiatieven, zowel educatief, politiek als lokaal.”

Jessica den Outer
[Stichting Rechten van de Natuur](#)

“Duurzame Dinsdag heeft meer slagkracht en impact dan ik dacht. Je staat letterlijk op het podium in het zicht. Het winnen van een van de prijzen in 2023 leverde ons veel ingangen bij gemeenten op.”

Bas Ruis
[Fix Brigade Nederland](#)

2

DE CONTEXT VAN DEZE TIJD

In dit Trendrapport beschrijven we de trends uit de initiatieven. Dat is iets anders dan de maatschappelijke ontwikkelingen om ons heen. Deze tijd wordt gekenmerkt door toenemende maatschappelijke onrust. Voor initiatiefnemers is dit brandstof voor positieve actie.

KRACHT VERSUS TEGENKRACHT

Trends uit initiatieven lijken vaak precies het tegenovergestelde te zeggen ten opzichte van de ontwikkelingen in de samenleving. Maatschappelijke initiatieven laten een hoopvolle beweging zien, maar je kan gemakkelijk zeggen dat het omgekeerde ook waar is. Ja, we voelen meer verbondenheid met de natuur, maar Nederland stemde wel tegen de Natuurherstelwet. Ja, initiatieven zorgen ervoor dat mensen niet buiten de boot vallen, maar het nieuwe kabinet hanteert het strengste asielbeleid ooit. Ja, de nieuwe economie krijgt steeds meer gezicht, maar pensioenfondsen zijn genoodzaakt minder ‘activistisch’ te beleggen en grote bedrijven laten hun duurzaamheidsdoelen vieren*. Misschien hoort het bij de fase waarin we leven. De transitie naar een duurzamer en gelijkwaardiger samenleving zet door, maar krachten en tegenkrachten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het één roept het ander op. Wordt het één sterker, dan wordt het andere dat ook.

Het raakt ook aan het fenomeen marktwerking. De overheid heeft veel taken in handen gelegd van de markt, waarna geld en winstgroei leidend werden en de overheid sturing verloor. Dit geldt voor basisvoorzieningen als energie, zorg, wonen, schone lucht, gezondheid, leefbaarheid, grond, bereikbaarheid, schoon water en meer. Deze overheveling van taken

* Grote bedrijven laten duurzame ambities varen NOS

naar de markt krijgt nu zoveel tegendruk, dat de slinger wellicht weer de andere kant op gaat: zelfdoeners in coöperatie-verband worden talrijker en krachtiger.

“Als we van eten dat gezond is voor mens en planeet een basisvoorziening maken, dan kunnen we deze maatschappelijke kwesties niet alleen rechtvaardiger maar ook effectiever aanpakken”

[Mensa Mensa](#)

AFHAKEN VERSUS AANHAKEN

Mensen reageren verschillend op het sterker wordende krachtenveld. Je hebt mensen die aanhaken en aan de slag gaan. En er zijn mensen die afhaken, die alles en iedereen de rug toe keren.

De mensen die aanhaken voelen zich betrokken. Ze voeren actie, dwingen het recht af in de rechtbank, of nemen eigen maatschappelijke initiatieven. Vooral bij jonge mensen is er een groeiend verlangen om van betekenis te zijn. Zij willen niet meer werken voor een baas die klimaatverandering en maatschappelijke impact negeert. Conscious Quitting is inmiddels een begrip: mensen zeggen hun kantoortoon op en zoeken naar meer zelfvervulling en betekenis voor het grotere geheel. De uit Japan afkomstige beweging "Half Farmer – Half X" is hiervan een illustratie: een gedeelte van de tijd verbouw je je eigen voedsel, op een regeneratieve manier en in het andere gedeelte doe je betekenisvol werk. Dit kan de vonk zijn voor nieuwe (opbouwende) initiatieven, maar eronder zit ook een schurende toon van je onbeschermd voelen en zorgen dat je jezelf kunt redden.

Er is ook een groep mensen voor wie de intellectuele discussies over duurzaamheid, transitie en systeemverandering een ver van hun bed show is. Zij hebben moeite met rondkomen, met de demografische veranderingen, zoals de instroom van migranten en vastlopende systemen, zoals de toeslagen-affaire. Ze voelen zich niet meer beschermd door de overheid en keren de instituties de rug toe. Deze bubbel heeft een harde schil, informatie bereikt hen slecht. Sommigen haken letterlijk af en gaan zo zelfvoorzienend mogelijk, off-grid leven, vaak ook in het buitenland.

WAT ONS BINDT

Er is natuurlijk een stille middengroep die zich tot alle veranderingen probeert te verhouden, en probeert neutraal te blijven, hoewel dat niet mee valt.

Door alle lagen en groepen is er één thema dat voor iedereen lijkt te spelen. Dat is gezondheid. Het is misschien wel het meest opvallende thema in de Koffer van Duurzame Dinsdag dit jaar. Niet eerder spraken zoveel mensen over gezondheid als leidmotief en werd gezondheid zo gekoppeld aan duurzaamheid. Gezondheid is van iedereen, het is een verbindend thema.

Maatschappelijke initiatieven zijn van alle tijden, maar in de huidige tijd lijkt er meer activisme onder te zitten, meer massa ook en meer professionaliteit. De we-doen-het-zelf-(of samen)beweging wordt een serieus alternatief naast overheid en markt. Macht en invloed lijkt te gaan verschuiven. Maatschappelijke initiatieven vormen overal nieuwe coalities, waarin groepen elkaar vinden en samen aan de slag gaan. Dit is het bindweefsel dat we nodig hebben, zodat we elkaar niet verliezen.

ZELFVOORZIENEND PAMPUS – EEN WERELD OP ZICHZELF

“UNESCO-Werelderfgoed Forteiland [Pampus](#) is ooit ontworpen en gebouwd als een kunstmatig én zelfvoorzienend eiland. Deze historie was inspiratie om Pampus, als wereldje op zichzelf, helemaal duurzaam in zijn eigen energie en water te laten voorzien. Pampus filtert tegenwoordig zijn eigen water, verbouwt zelf maximaal zijn eigen voedsel en haalt alle energie jaarrond van zon, wind én uit bio-vergisting. Groene waterstof en warmwaterbuffers zorgen dat energie lokaal jaarrond beschikbaar is. Dit unieke energiesysteem gaat ons veel leren over energiebalans. Zo is Pampus dé belofte voor een duurzame toekomst. Want kan het hier, dan kan het overal!”

fotocredit: Forteiland Pampus

“Pampus is niet zomaar een eiland, maar een echte ‘stand alone’. Er loopt geen kabeltje naar het vaste land, geen riool en ook geen waterleiding.”

3

TRENDS UIT DE INZENDINGEN VAN 2024

Als we kijken naar de beweging van initiatieven, dan vallen dingen op. Dit noemen we trends. Het voelt, alsof deze zaken niet meer weg zullen gaan en zullen uitgroeien tot iets gewoons.

VOORSPELENDE WAARDE

Die voorspellende waarde zagen we bij Duurzame Dinsdag in 26 jaar al tientallen keren gebeuren. Zowel meta-trends, zoals het opkomen van gemeenschapskracht en de positionering van ‘de mens als onlosmakelijk deel van de natuur’, als op heel concreet niveau: voedselbossen, autodelen, bioplastics en vleesvervangers. Nu allemaal heel gewoon, maar in het begin van deze eeuw was dat nog vreemd. We kunnen dus uit ervaring zeggen: initiatieven zeggen iets over wat komen gaat en doen een appèl op beleidsmakers en politici: let op, dit komt eraan! In het trendrapport van 2023 hebben we verschillende concrete [voorbeelden](#) beschreven van initiatieven als toekomstvoorspellers.

Trends laten zich niet makkelijk vangen in hokjes, net zomin als initiatieven in inhoudelijke hokjes werken. We onderscheiden daarom een aantal metatrends (abstracter van vorm, overal geldig), en meer specifieke inhoudelijke trends. Hoofdstuk 3.1 tot en met 3.4 gaan over de metatrends. In hoofdstuk 3.5 noemen we de opvallende inhoudelijke onderwerpen van dit jaar.

METATRENDS

Dit jaar signaleren we vier metatrends:

1. Bewustzijn van verbondenheid
2. Gezondheid als vliegwiel voor actie
3. Emancipatie van gemeenschapskracht
4. Verandering van economische en eigendomsverhoudingen

Earthfulness

Bioblitz

Crowdbuilding

Mycorrhiza

Planeetgezondheid

Rentmeestervenootschap

Vrijkopen

Bekommerkringen

Relatietherapie mens en natuur

Dekapitaliseren

Vrijstaat

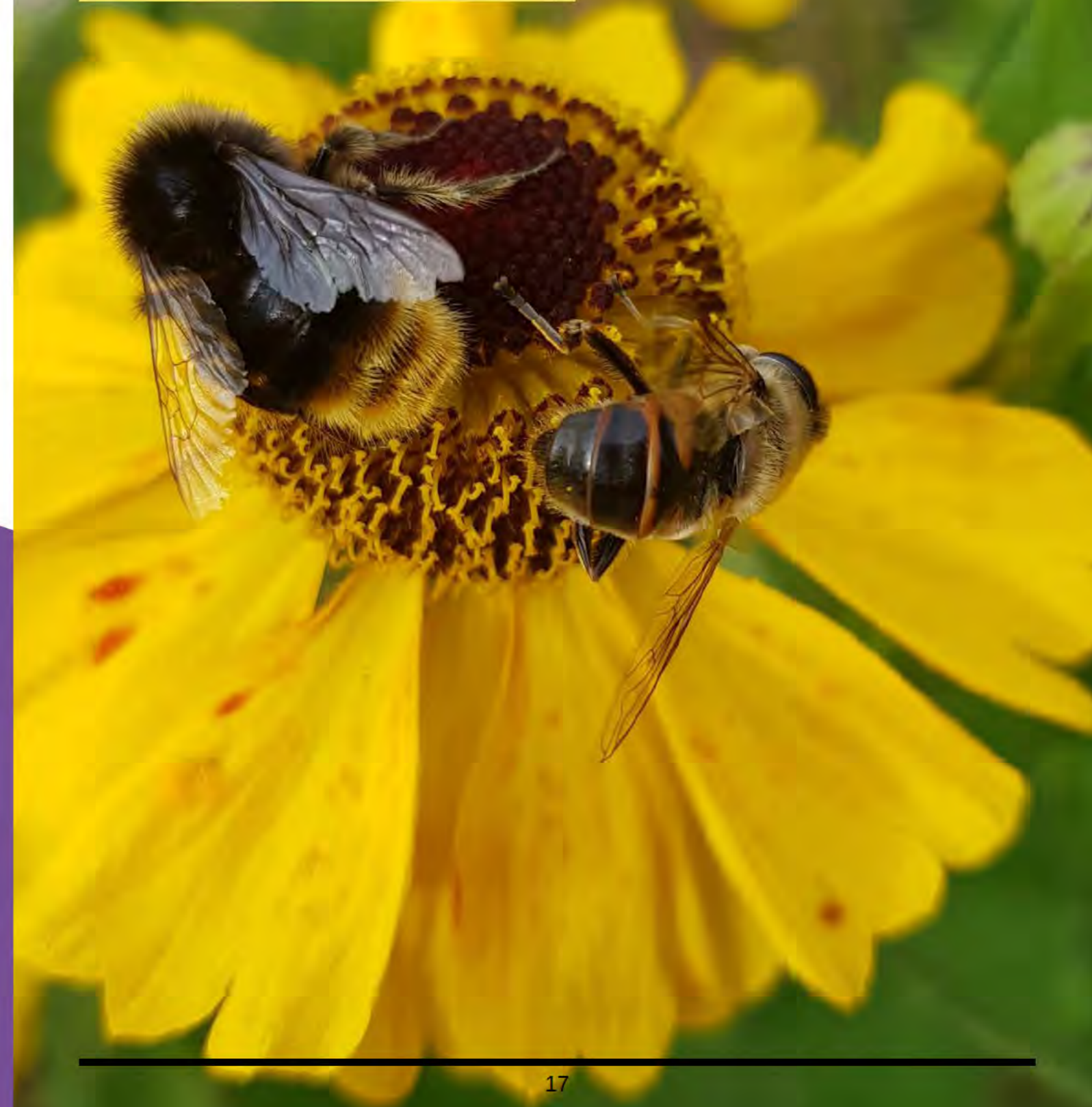
Ecodemocratie

We beschrijven de trends vanuit het perspectief van de initiatieven, en gebruiken zoveel mogelijk hún woorden. We weten dat daardoor sommige mensen afhaken, want deze taal is niet altijd makkelijk. Innovatie komt met nieuwe woorden, zoals drievoudig eigenaarschap, eco-democratie en verbondenheid met al wat leeft. Deze taal schuurt soms met wat we gewend zijn. Systemen houden deze woorden graag op afstand. We weten ook, dat systeemtaal als biodiversiteit, circulaire economie of duurzaamheidstransitie voor veel mensen buiten de systemen, ook moeilijke begrippen zijn. Voor wederzijds begrip is dus vertaling naar twee kanten nodig. In dit Trendrapport kiezen we bewust voor 'initiatieven-taal', omdat we de essentie van de initiatieven zo veel mogelijk heel willen laten.

BIOBLITZ

Slow Flowers
fotocredit: Katja Staring

Tijdens een Bioblitz tel je met een groep mensen in een bepaalde tijd (een dag, een week, of iets anders) zoveel mogelijk soorten. Via [Waarneming.nl](https://www.waarneming.nl) voeren deelnemers de waarnemingen in van alle plant- en diersoorten die ze tegenkomen. Het is een internationaal fenomeen en ook in Nederland populair. Alleen al in de eerste maanden van 2024 zijn er landelijk tientallen bioblitzes georganiseerd.

BEWUSTZIJN VAN VERBONDENHEID

| Trend 1 |

De natuur staat aan de basis van ons leven. We zijn er onlosmakelijk mee verbonden. Het verdwijnen van het bodemleven, van insecten, van biodiversiteit in het algemeen, het gaat ons als mens ook aan. Dit bewustzijn zien we al een aantal jaren groeien, maar sijpelt nu ook door in de systeemwereld en krijgt daar praktische uitwerkingen. Initiatieven geven vorm aan het eenheidsbewustzijn en verlangen naar spiritualiteit.

STEM VAN NATUUR IN BESLUITVORMING

Geprobeerd wordt om de intrinsieke belangen van natuur te laten meespreken. Natuur krijgt fysiek een eigen stoel aan tafel in de boardroom, zodat bij beslissingen ook vanuit het perspectief van de natuur wordt gedacht. Financiers nemen natuur mee in beoordelingscriteria. En de [rechten van natuur](#) worden steeds vaker juridisch erkend en vertegenwoordigd. Het is de snelst groeiende juridische beweging van de 21^e eeuw*. Het startende initiatief [Emissary of GAIA](#) onderzoekt of AI een rol kan spelen in het

letterlijk een stem geven aan de Aarde. Volgens de initiatiefnemer moet het mogelijk zijn om binnenkort een gesprek te voeren met een ecosysteem, te beginnen met de Maas.

[Naturefund](#) heeft al meer dan 1500 winkels en winkelketens, zoals Hema, Bruna en Bever, bereid gevonden om een percentage van het aankoopbedrag van producten te steken in natuurherstel. Iedereen die Naturefund installeert en online winkelt, draagt met die aankopen (gratis) bij aan meer natuur en wordt daar ook even aan herinnerd.

Biesterhof
fotocredit: Piet Levering

DE NATUUR ALS VOORBEELD

Vormen uit de natuurlijke wereld staan model voor structuren in de mensenwereld. Termen als ecosysteem, bio-mimicry, mycelium (netwerk van schimmels in de bodem) en mycorrhiza (een samenlevingsvorm van plant en schimmels), het zijn nieuwe woorden voor de samenleving waar we naar toe groeien. Een samenleving waarin alle deelnemers, of dat nou mensen, niet-menselijk leven of organisaties zijn, in een 'voedende' interactie zijn.

RUIMTE VOOR INTUÏTIE

We wéten niet alleen rationeel dat natuur belangrijk is, maar natuur wordt ook meer gevoeld vanuit het hart. Mensen gaan op zoek naar het gevoel van eenheid en verbondenheid met de natuur en elkaar. De spirituele kant van duurzaamheid verdiept zich, met nieuwe begrippen als [Earthfulness](#) en de [Inner Development Goals](#). We zijn op zoek naar nieuwe verhalen, zoals bij [EenWoud](#). Deze verbrede zienswijze opent mogelijkheden om überhaupt meer ruimte te geven aan intuïtie, voorbij de ratio.

Eenwoud
fotocredit: Lobke Meekes

“Bomen vormen met elkaar en andere organismen systemen die eeuwenlang kunnen overleven. Hoe ouder het systeem, hoe sterker het is. Met [Eenwoud](#) gaan we uit bomen met een bijzonder verhaal een bos laten opgroeien. Het krijgt duizend jaar de tijd om zich te ontwikkelen tot een oersterk netwerk.”

“We zijn steeds meer vervreemd van onze natuurlijke omgeving, en dat voelt niet goed. Hoe kunnen we ons meer verbonden voelen met de fysieke wereld in het digitale denken van vandaag? Met [Earthfulness](#) maak je hier tijd voor, met open geest en wetenschappelijke onderbouwing. Samen met de Radboud Universiteit nodigen we mensen uit om hun methoden en ervaringen op dit gebied met elkaar uit te wisselen, op het snijvlak van praktijk, kunst en wetenschap.”

Earthfulness
fotocredit: Arjan Berkhuisen

Brute Bonen
fotocredits: Studio Stoks

REGENERATIEVE LANDBOUW

Natuurverbondenheid staat aan de basis van regeneratieve landbouw en deze beweging krijgt ruggensteun van particulieren. Er komen steeds meer gemeenschapsboerderijen gefinancierd met privaat geld en het netwerk van de Regeneratieve School biedt [scholingsaanbod](#) voor iedereen die regeneratief wil boeren en daarvan financieel wil bestaan.

Burgercoöperatie [Land van Ons](#) koopt met geld van particulieren reguliere landbouwgrond op, om het aan regeneratieve boeren te verpachten, zoals [de Biesterhof](#). Ook burgercoöperatie [Burgerboerderij de Patrijs](#) kocht een traditioneel melkveebedrijf en vormt dit stap voor stap om naar een regeneratief gemengd bedrijf. In alles wat regeneratieve bedrijven doen, werken ze met de natuur.

Ze zorgen voor gezond eten en herstellen tegelijkertijd de bodem, de biodiversiteit en het landschap. Ook zorgen ze voor een goed sociaal fundament voor iedereen die er werkt. Buiten Nederland zijn de koffie uit het bos van [Brute Bonen](#) en de specerijen van [The Good Spice](#) mooie voorbeelden van werken met de natuur.

Het grootste knelpunt op dit moment is het gebrek aan structurele ondersteuning en financiële stimulans, om over te kunnen schakelen naar duurzame en regeneratieve landbouwmethoden. Deze bijzondere bedrijven zijn een soort praktijk-lab voor de voedseltransitie. Zij leveren veel 'waarden' waar nog geen financiële vergoedingen tegenover staan. Ze worden niet gecompenseerd voor schoon water en lucht en gezonde bodem, terwijl de vervuiler niet hoeft te betalen (voor bijvoorbeeld pesticiden in grondwater).

GEZONDHEID ALS VLIEGWIEL VOOR ACTIE

| Trend 2 |

Niet eerder viel de aandacht voor gezondheid zo op. Ongeveer een kwart van de inzendingen noemt 'gezondheid' als drijfveer, of koppelt gezondheid aan duurzaamheid. Het gaat niet alleen om gezondheid van de mens, maar om gezondheid van ál het leven. Zonder gezonde bodem, water en lucht geen gezonde mensen. Het is een verbindend thema, en daarom wellicht ook een beter richtpunt van beleid, dan klimaat, duurzaamheid en biodiversiteit.

LEVEN ZONDER GIFSTOFFEN EN MICROPLASTICS

Pfas, pesticiden en Parkinson, microplastics in ons bloed, bestrijdingsmiddelen in groente en fruit, duurzaamheid kruipt ons lichaam in. In ons oppervlaktewater zitten zoveel [medicijn- en hormoonresten](#), dat vissen onvruchtbaar worden en ook de gezondheid van mensen in gevaar is. Deze bezorgdheid leidt tot initiatieven. [Boro x Atelier](#) ontwikkelt biologische textielverfstoffen van onder meer lokale circulaire reststromen. Dit, ter vervanging van synthetische verfstoffen, die een belangrijke oorzaak zijn van watervervuiling. [AdMER](#): maakt bestaande verbrandingsmotoren veel schoner en levert daarmee een bijdrage aan schone lucht. [Peukenzee](#) maakt mensen bewust hoe giftig sigarettenpeuken zijn voor bodem en water en verkoopt zak-asbakken. Ook de aandacht voor gifvrije en microplastic-vrije, persoonlijke verzorgingsproducten neemt toe, zoals [Unwaste](#), [Naturebar](#) en [Foodforskin](#). Gezondheid is eveneens de drijvende kracht

achter schone sierteelt (zie hoofdstuk 3.5 voor verdere uitwerking).

De bezorgdheid over onze gezondheid en die van de planeet leidt steeds vaker tot rechtszaken om een gezonde leefomgeving af te dwingen. [Advocaat van de Aarde](#) staat initiatiefnemers bij die middels de kracht van de wet opkomen voor het belang van de Aarde.

MENTALE GEZONDHEID VAN JONGEREN

Het is regelmatig in het nieuws dat veel jongeren kampen met mentale klachten. Aanleiding voor [Wildgroe community](#) om een voedselbos te maken waar jongeren terecht kunnen om zichzelf te (her)ontdekken (zie kader). Ook [Regain](#) richt zich op de mentale gezondheid van jongeren. Ze stimuleren jongeren om hun smartphone minder vaak te gebruiken en weer fysiek contact te maken met mensen. [De Harde Leerschool](#) biedt (jong) volwassenen een nieuwe kans om actief en positief deel te nemen aan de maatschappij.

WILDGROEI VOEDSELBOS

"Om ons heen zien wij steeds meer jonge mensen die zoekende zijn, zich zorgen maken over de toekomst, zorg dragen voor de groeiende druk van de klimaatverandering, en worstelen met hun mentale gezondheid. Jonge mensen die kampen met maatschappelijke en/of sociale uitval en die in dit alles even kwijt zijn wie ze zijn en welke richting zij op willen. Ook wijzelf liepen tegen de vraag aan "Wie ben ik in deze snel veranderende wereld?". Wat als er een plek zou zijn, waar we jonge mensen kunnen helpen door hun mentale veerkracht te versterken én we kunnen werken aan een duurzame wereld voor morgen? Een plek waar iedereen welkom is, mensen tot rust kunnen komen, zichzelf kunnen (her)ontdekken en we een antwoord kunnen geven op de klimaat-, stikstof-, biodiversiteits-, en watervraagstukken. Zo ontstond ons plan voor het creëren van een eigen locatie, het [Wildgroe Voedselbos](#)."

Wildgroe Voedselbos
fotocredits: Wildgroe Community

GEZONDE TOEKOMST VOOR VOLGENDE GENERATIES

Verschillende initiatieven wijzen speciaal op het belang van een gezonde toekomst voor volgende generaties. [Stichting Rotterdam Natuurlijk](#) zet zich in voor een groen en gezond Rotterdam voor de huidige en toekomstige bewoners. [Lab Toekomstige Generaties](#) wil de belangen van toekomstige generaties letterlijk verankeren in ons systeem. Ze stelden met een aantal partners een [manifest](#) op. Ze pleiten voor het erkennen van het mensenrecht op een schone en duurzame leefomgeving voor huidige en toekomstige generaties in wetten en Grondwet. In hun woorden: "Dit is niet links of rechts, dit is van ons allemaal. Dit is de toekomst van onze nakomelingen."

fotocredits: TOMMY TOMATO

Ignite a Better Future
fotocredits: Baud Schoenmaekers

GEZONDHEID ALS VLEGWIEL VOOR ACTIE

CARING DOCTORS

"Wat het gezondst is voor de planeet, is ook het gezondst voor de mens"

[Caring Doctors](#) zet zich in voor meer plantaardig voedsel op het menu van zorginstellingen. Ruim tweeduizend ziekenhuisartsen, diëtisten, huisartsen, verpleegkundigen en studenten geneeskunde promoten het [Planetary Health Diet](#). In een hoofdzakelijk plantaardig voedselsysteem is er minder schade aan de gezondheid door welvaartsziekten, minder milieuschade en meer voedselveiligheid voor tien miljard mensen.

AEROCOUNT

"In schone lucht leef je langer"

Een op de vijf astmapatiënten heeft deze ziekte gekregen door te hoge stikstofdioxide concentraties in de lucht. Veel mensen weten niet dat dit wordt veroorzaakt door verkeer. Met de fijnstofmeter van [AeroCount](#) breng je in real time luchtkwaliteit in kaart.

TOMMY TOMATO

"Slechts 1% van de kinderen in Nederland eet voldoende groenten"

Gezond eten is de basis voor een gezond lichaam. Daarom bezorgt [Tommy Tomato](#) warme lunches vol groenten op de basisschool én maken leren over groente leuk. Ook [Groentjesoep](#) zet zich in voor gezond eten op scholen.

IGNITE A BETTER FUTURE

"Dagelijks ademen 3 miljard (vooral) vrouwen giftige gassen in"

Koken op open vuur is ongezond en gevaarlijk. [Ignite A Better Future](#) biedt toegang tot schoon koken. Zo hebben, met name vrouwen meer tijd voor werk, gezin, scholing. Ze hoeven dan immers niet meer elke dag lang te lopen om hout te verzamelen. Schoon koken maakt óók een einde aan grootschalige houtkap. Dat gaat verdere verwoestijning tegen en zorgt voor een beter lokaal klimaat.

BYCS

"In Amsterdam kan een kwart van de kinderen niet fietsen"

Slechts een derde van de kinderen fiets nog naar school. [Bycs](#) maakte een plan, zodat alle kinderen kunnen fietsen. Want fietsen is gezond, zorgt voor een goede luchtkwaliteit en voor meer ruimte in stad en dorp. Dat is essentieel om de grote uitdagingen van de toekomst, zoals klimaatverandering, bevolkingsgroei en de toename van welvaartsziekten, te lijf te gaan.

REGAIN

"Circa een op de vier kinderen ervaart problematisch smartphone gebruik"

Zo wijzen onderzoeken uit. Er zijn talloze verbanden tussen problematisch smartphonegebruik en gezondheidsklachten: angst, depressie, slaapstoornissen, fysieke klachten als metabole ziekten. [Regain](#) laat kinderen ervaren wat gezond smartphonegebruik is.

EMANCIPATIE VAN GEMEENSCHAPSKRACHT

| Trend 3 |

Ruim 4,2 miljoen Nederlanders besteden jaarlijks meer dan 360 miljoen uur aan het verbeteren van hun eigen leefomgeving*. Er is een snelgroeiende beweging van duizenden burgercollectieven en initiatieven, die zich inzetten voor alle mogelijke maatschappelijke doelen, zoals de energietransitie, zorg, voedsel, armoede of het behoud van voorzieningen. Hun impact groeit.

MAATSCHAPPELIJKE WAARDE

Langzaam beginnen gemeenten zich te realiseren dat veel maatschappelijke opgaven alleen maar door de wijk en samen mét de wijk opgelost kunnen worden. Vaak bieden burgercollectieven diensten van hoge kwaliteit, omdat ze intrinsiek betrokken zijn. Bovendien dragen ze vaak (voor hetzelfde geld) bij aan méér waarden tegelijk, zoals sociale cohesie en inclusie. De [Stadmakersbeweging](#), een initiatief van de Stadmakers Coöperatie, komt op stoom. Het is de beweging van mensen die hun leefomgeving verbeteren. Ze treffen elkaar online en inspireren elkaar. Het nieuwe [Fonds Burgerbewegingen](#) staat hen bij.

[Social Handprint](#) maakt de impact van meer dan 2.500 initiatieven visueel. De gemiddelde waarde voor de samenleving van deze initiatieven bedraagt circa 580.000 euro, met als mediaan 120.000 euro. Dat betekent dat de meeste initiatieven rond 120.000 euro aan kosten besparen, of zouden kosten, als belanghebbende zouden betalen voor deze diensten. Social Handprint draagt bij aan de positionering van maatschappelijke initiatieven. We hebben het niet meer over 'schattige projectjes, maar over harde cijfers en daarmee een alternatief náást staat en markt.

* (bron: [We Doen het Samen Coalitie](#))

PROJECTENCARROUSEL

Initiatieven worden met projectsubsidies uit de startblokken geholpen, maar ná de subsidie - je mag meestal maar twee keer aanvragen - vallen de meesten om. Hierdoor vormt zich een projectencarrousel. Projecten komen en gaan, maar bestendigen niet. Men verwacht dat initiatieven na drie jaar hun eigen broek kunnen ophouden, zoals een reguliere marktpartij. Maar zo werkt het niet, zij hebben andere (meervoudige) businessmodellen, die niet worden (h)erkend. De businessplannen van maatschappelijke initiatieven passen niet in opdrachten en aanbestedingsprocedures van de overheid. Dáárdoor kunnen ze hun eigen broek niet ophouden. Het gevolg is dat initiatieven zelden gefinancierd worden uit beleidsgelden en afhankelijk blijven van subsidiepotjes. Zo blijven ze klein en tijdelijk.

Wat [FIXbrigade](#) in Amsterdam dit jaar overkwam is illustratief. Zij werken zeer effectief en efficiënt aan diverse gemeentelijke doelen: de combinatie energiebesparing, werkgelegenheid, sociale cohesie en armoedebestrijding. Zij zijn daarbij afhankelijk van projectsubsidie. De gemeente wil dit succes bestendigen en opschalen en schrijft daarvoor een aanbesteding uit. Gekozen

wordt voor de goedkopere commerciële aanbieder van buiten, met minder meervoudige waardencreatie, waarna de FIXbrigade dreigt om te vallen.

SUCCESVOL GELIJKWAARDIG SAMENWERKEN

Waar gelijkwaardig samenwerken lukt is in [CityDeals](#) met prachtige voorbeelden. Rond 11 thema's worden praktische deals gesloten tussen partijen in stedelijke ecosystemen. In de koffer ook andere voorbeelden: [De Verbindingskamer](#), een onafhankelijk maatschappelijk initiatief, dat wordt ingehuurd door gemeenten en woningcorporaties, voor plekken waar instanties niet meer in contact zijn met bewoners. Op deze plekken hebben mensen vaak onderling ook geen contact meer en achter de gordijnen stapelen de problemen zich dan op. De mensen van de Verbindingskamer bellen aan en vragen: "Hoe is het met je?" Iedereen is blij met oprechte interesse en persoonlijk contact. Dan blijken de problemen meestal samen oplosbaar. De Verbindingskamer schakelt met woningcorporaties, energieleveranciers en wijkteammedewerkers*.

"Ik geloof dat ieder mens talenten heeft en de behoefte heeft om mee te doen, gehoord en gezien te worden"

De Verbindingskamer

Samenwerken met burgercollectieven vraagt soms om iets te doen, dat niet lijkt te mogen, zoals bewonerscollectieven voorrang geven en afwijken van aanbestedingsregels. Interessant is daarom de [Constitutie voor de Commons](#). Deze stichting is een soort juridisch geweten van de Doe-Het-Samen coalitie. Een groep van meer dan vijftig juristen heeft een strategie opgesteld, om het verschijnsel 'gemeenschap' een plek te geven in de jurisprudentie. Zij voeren proefprocessen, om de juridische kaders te verkennen en te verleggen.

* Zie het [artikel in De Correspondent](#)

MET GEMEENSCHAPSKRACHT IEDEREEN AAN BOORD

Naast de sterker wordende maatschappelijke onrust, zien we bij maatschappelijke initiatieven dit jaar juist een groeiende wil om iedereen aan boord te houden en een plek te geven, en om diversiteit en talenten van wie dan ook tot bloei te laten komen. Veel initiatieven die zich richten op sociaal ondernemerschap voor mensen met een migratieachtergrond (zoals [Platform for Migration and Integration \(P4Mi\)](#), [Coöperatie Social Enterprise Lab U.A.](#), [Pangea Incubator](#), [Stichting Bevordering Beeldvorming Internationale Samenleving \(BBIS\)](#), [De Kookschool](#), [New Dutch Connections](#)). Hier komen niet alleen bijzondere ondernemingen uit, het geeft mensen uitzicht op een beter leven. Het is de tegenkracht van populisme en segregatie, zonder dat het daarmee de strijd aan gaat.

Iedereen aan boord, dacht ook de [Meertalige energiehelpdesk](#). Zij gaan het gesprek aan over klimaatzaken met mensen die de Nederlandse taal minder goed machtig zijn, of niet kunnen lezen. Er zijn bijeenkomsten en spreekuren in veel verschillende talen. Het gaat over energiebesparing, maar ze proberen ook vragen te beantwoorden als "Wat is Extinction Rebellion en waarom blokkeren ze de wegen?"

Sommigen van hen zijn dakloos. Zie jij wie?

ROOM FOR CHANGE

"The Present Movement biedt met [ROOM FOR CHANGE](#) hotelkamers aan mensen die tijdelijk geen huis hebben. Het is een tussenoplossing, zodat ze niet op straat of in de noodopvang terecht komen, want daar is de kans groot dat ze snel meervoudige problematiek ontwikkelen. Door de rust en ruimte van een hotelkamer, in combinatie met de begeleiding van onze zeer ervaren en bekwame maatschappelijke partners, kunnen zij hun leven (her)opbouwen en na drie tot zes maanden doorstromen naar duurzame huisvesting. Het programma geeft de mogelijkheid aan hotels om een grote impact te maken in een mensenleven."

fotocredits: Ruben Timman

Wij ook niet.

Economische dakloosheid in Nederland groeit. Zie www.roomforchange.world voor meer informatie en wat jij kunt doen.

[Stichting Anders](#) verbindt de producten, diensten en talenten van het bedrijfsleven aan de lokale noden van kwetsbare mensen. [Soepie erbij](#) serveert circulaire soepen, gekookt door vrijwilligers van Huis van Compassie, bestemd voor kwetsbare inwoners. De [Groente en Fruit Brigade](#) verzamelt groenten en fruit voor voedselbanken (zie kader). Aandacht voor vrouwelijk ondernemerschap zien we in [De Kookschool](#) en ondernemerschap van nieuwkomers via [Pangea Incubator](#).

Regelmatig gaan meiden niet naar school, omdat ze geen menstruatie-producten kunnen

betalen. Gelukkig zijn er in veel gemeenten menstruatie-uitgiftepunten (MUPS), waar gratis menstruatieproducten verschaft worden. [Zero Waste Nederland](#) stelt voor om elke MUP te voorzien van gratis herbruikbare opties, dan bestrijden we menstruatiearmoede effectiever en langduriger. [Moodies](#) roept de overheid op om een set menstruatieondergoed te doneren aan meisjes in armoede, of menstruatieondergoed op te nemen in de basisverzekering*.

* Plan Internationaal bracht in 2019 in kaart dat in Nederland 9 procent van de vrouwen en meisjes tussen de 12 en 25 jaar kampt met menstruatiearmoede, met alle gevolgen van dien.

Buurtuin Brigade
fotocredits: Daniël van Veelen

"De mensen die hier binnenkomen, hebben grote dromen. Maar deze bestaan vaak uit: ik wil elke dag een gezonde maaltijd voor mijn gezin kunnen maken. Of: ik zou graag al mijn rekeningen kunnen betalen, met het inkomen van een baan die mij voldoening geeft."

Buurtuin Brigade

GROENTE & FRUITBRIGADE

“[Groente & Fruitbrigade](#) verzamelt, sorteert en distribueert groente en fruit naar voedselbanken in heel Nederland. De partijen worden gedoneerd vanwege overschotten of een klein plekje of vlekje. Hiermee draagt de Groente & Fruitbrigade niet alleen bij aan het creëren van een gezonde voedselomgeving voor klanten van de voedselbank, maar ook aan het tegengaan van voedselverspilling. De organisatie werkt, net als voedselbanken uitsluitend met vrijwilligers. Sinds de oprichting in 20218 is meer dan 10 miljoen kilo fruit en groente aan de voedselbank gedoneerd.”

MOOYLAND, ECOLOGISCHE ÉN SOCIALE VERBINDINGEN

“[Mooyland](#) maakt cider van oude fruitrassen om hoogstamboomgaarden te behouden. Oude boomgaarden zijn een ware hotspot voor biodiversiteit en vormen een thuis voor vele vogels, dieren en planten. Naast ecologische verbindingen in het landschap legt Mooyland ook verbindingen tussen burgers en vrijwilligers. Dat is voor ons net zo belangrijk als het verbeteren van biodiversiteit. Na een dagje planten, snoeien of appels verwerken ontstaan er nieuwe, sociale verbindingen.”

VERANDERING VAN ECONOMISCHE EN EIGENDOMSVERHOUDINGEN

| Trend 4 |

Een wereld in balans kan niet zonder herziening van onze relatie met geld en bezit. Misschien is dit wel het meest moeilijke stuk van de transitie, om de hang naar meer geld en bezit los te laten, te kiezen voor welzijn voor alles wat leeft en al het andere daaraan ondergeschikt te maken. De consequenties hiervan zijn bijna niet voor te stellen. Initiatieven laten zien dat het kan, in ieder geval lokaal: een wereld die niet wordt geregeerd door geld en privaat eigendom.

RADICAAL ANDER SYSTEEM VAN GRONDBEZIT: VAN COMMODITY NAAR COMMUNITY

Een van de pijlers onder de nieuwe economie is radicaal anders denken over eigendom. We zien het al een tijd in de sfeer van producten: ruilen, delen en leasen. Maar ook eigenaarschap van grond is aan het veranderen: van privébezit naar gezamenlijk grondbezit. [Stichting Grond van Bestaan](#) is daarbij een van de pioniers. Het maakt het Community Land Trust model (CLT) mogelijk in Nederland. Dit biedt een nieuw eigendomsmodel, dat zorgt voor een eerlijke, vrijwillige en democratisch beheerde toewijzing van grond. Het is een radicaal ander systeem van grondbezit dan we gewend zijn. De grond wordt gekocht en in beheer gegeven aan een gemeenschap (common). CLT's brengen grond dus uit de handelssfeer – commodity – naar de gemeenschap – community. De grond wordt nooit meer verkocht en speculatie met grond is daarmee verleden tijd.

“Er lijkt meer opening voor fundamentele transformatieprocessen. Mensen voelen steeds beter dat de quick fix niet meer het antwoord geeft. Dat er een innerlijke transformatie nodig is, die zich uit in fundamentele veranderingen aan de buitenkant, zoals hoe wij omgaan met de grond, mensen, bedrijven, kapitaal. De bereidheid om het eigendom van privaat naar commons (van, voor en door mensen) te transformeren groeit. Er is meer aandacht voor de-kapitaliseren van grond en kapitaal, dat is een positieve trend.”

Damaris Matthijsen
Economy Transformers

VRIJKOPEN

De grond die initiatieven 'uit de huidige economie halen' is dus geen privébezit meer. De hypotheek wordt als het ware voor de laatste keer afgelost en het gebruik van de grond komt ten goede aan de gemeenschap. Zij kunnen zo de grond zonder financiële last doorgeven aan volgende generaties. Dit vrijkopen van land gaat vaak via crowdfunding zoals bij [Hof van Moeder Aarde](#), [De Kleverbergh](#) en [Lenteland](#) en enige jaren geleden bij het [Veerhuis Varik](#). Ook Voedselpark Amsterdam is op zoek naar andere eigendomsstructuren. Een grote groep Amsterdamse inwoners en organisaties maakt zich sterk voor de herbestemming van een (nu nog) bedrijventerrein tot een agro-ecologisch landschapspark van 43 hectare. Op deze plek

HOF VAN MOEDER AARDE

“[Hof van Moeder Aarde](#) biedt plek aan retraites en haalt tegelijk de plek uit het economisch systeem. Het heeft een bijzondere eigendomsstructuur. De essentie van 'sociaal handelen' is iets voor een ander doen in plaats van voor ons zelf. Ons idee impliceert dat we er in vrijheid voor kiezen om a) niet te werken om ons eigen inkomen te verdienen maar om in de levensbehoeften van anderen te voorzien, b) het collectieve kapitaal dat we als arbeidsgemeenschap opbouwen 'om niet' aan volgende generaties door te geven en/of zonder rente aan andere ondernemers uit te lenen en c) dat we de grond 'vrij' maken (door de hypotheek op de grond af te lossen), zodat deze - zonder een alsmat toenemende productie- en efficiency-dwang - op een ecologisch verantwoorde manier beheerd kan worden.”

fotocredits: The Good Spice

gaat duurzame voedselproductie voor de lokale gemeenschap samen met educatie en recreatie, van en voor Amsterdam. Hierin werken ze samen met [Land van Ons](#) en [Stichting Grond van Bestaan](#).

Ook gebouwen kun je vrijkopen, zoals in [Ecodorp Boekel](#). Bewoners lossen via huur samen de hypotheek af. Als deze op termijn is afgelost komen de volgende huurinkomsten, na aftrek van kosten, ten goede aan de financiering van startende woongemeenschappen. Ecodorp Boekel is aangesloten bij [Vrijkoop](#), een vereniging van wooncoöperaties. Deze vereniging koopt vastgoed vrij van de markt. Dat maakt verkoop onmogelijk. Op deze manier blijft de woonruimte voor volgende generaties betaalbaar.

EXPERIMENTEN MET NIEUWE FINANCIERINGSVORMEN

Tot voor kort waren woongemeenschappen vrijwel niet te financieren in Nederland, maar nu staan enkele banken daar wel voor open. Mensen worden ook meer financieel meegenomen in 'basisinkomen-achtige' en 'nieuw geven'-initiatieven. Deze beweging wordt aangedreven door een groot aantal organisaties die de nieuwe economie uitdenken en promoten, zoals [WeAll](#), [Economy Transformers](#), [New Economy](#), [Economy for the Common Good](#). Er zijn experimenten met nieuwe financieringsvormen als Participatory Grantmaking, een werkwijze waarbij de begunstigde gemeenschappen of organisaties zelf meebeslissen over de verdeling en toekenning van trust based financiering zoals in [de Buurvrouw](#).

TOEKOMSTBEDRIJVEN MET EEN IMPACT GEDREVEN EIGENDOMSMODEL

Als alternatief voor winst gedreven bedrijven zien we allerlei nieuwe bedrijfsmodellen ontstaan, zoals de Coöperatieve Supermarkt, naar [Engels voorbeeld](#). Een supermarkt die eigendom is van leden en door hen wordt gerund, met goed biologisch voedsel voor een goede prijs, en waar alleen leden kunnen kopen. Of [de Aarden Coöperatie](#), een community waarin leden (klant, liefhebber en investeerder) samenwerken, voor meer

transparantie, duurzaamheid en continuïteit in de wereld van (maat)kleding.

De belangstelling voor steward-owned bedrijven groeit. Met steward-ownership worden de impact-ondernemingen 'van zichzelf'. De missie van het bedrijf blijft zo altijd voorop staan, in plaats van het financiële belang van de aandeelhouders. [Tommy Tomato](#), [Veranderschool de Nieuwe Afslag](#), [Blade Made](#), [The Good Spice](#) en [Wilderful](#) kiezen bijvoorbeeld voor steward-owned. Ze borgen daarmee de missie van hun bedrijf, net zoals [meer dan honderd andere ondernemingen](#) in Nederland. In feite is het een zelfde soort achterliggende beweging als bij het vrijkopen van grond en gebouwen, op weg naar impact en meer gelijkheid. Steward-ownership is een belangrijke stap richting een meer duurzame en eerlijke economie.

[We Are Stewards](#) is de expert in Nederland, en maakt zich hard voor de **Rentmeester-vennootschap** als eigendomsmodel en passende rechtsvorm voor steward-owned bedrijven. De Tweede Kamer heeft dit voorjaar een [motie](#) aangenomen voor het uitwerken van deze rechtsvorm voor steward-owned bedrijven. Dat is goed nieuws voor impactondernemers.

NIEUWE ECONOMIE: ZOEKEN NAAR NIEUWE SPELREGELS

Circulaire ondernemers ervaren nogal wat knelpunten, ook op het gebied van financiering. Daar is veel onderzoek naar gedaan, zie ook het [Rode Draden Document](#) 2023 van het Versnellingshuis dat inzicht geeft in deze belemmeringen en oplossingen aandraagt.

Naast het begrip circulaire economie, horen we steeds vaker de term Nieuwe Economie. Er wordt veel over gepraat, maar we kunnen er nog niet zo goed mee uit de voeten. Dat is begrijpelijk, omdat het zo anders is dan we gewend zijn. Investeerders blijven toch kijken naar winst (in geld) op korte termijn. Succes wordt toch afgemeten aan de tijd die het kost om financieel zelfstandig te zijn. Er is geen true pricing. Fiscale regels werken niet mee, de vervuiler betaalt niet. Financieringseisen zijn nog gebaseerd op vermogen of het onderpand. Allemaal zaken die nog niet werken voor een common in de nieuwe economie, maar die wel worden gevraagd.

“Wij willen de markt niet veroveren, maar de markt veranderen”

The Good Spice – korte keten specerijen direct van de boer

The Good Spice
fotocredits: Charis Heising

OPVALLENDE INHOUDELIJKE TRENDS

Op een aantal inhoudelijke thema's zien we dit jaar opvallend veel initiatieven bij Duurzame Dinsdag:

- 1 Gifvrije sierteelt
- 2 Schoon en genoeg drinkwater voor iedereen
- 3 Verduurzaming in de zorg en schoonmaaksector
- 4 Lokale maakindustrie: Made in Holland

3.5.1 GIFVRIJE SIERTEELT

De wereldwijde slow-flower beweging krijgt ook in Nederland voet aan de grond. Dit jaar zitten er meer dan tien inzendingen in de koffer die gaan over gifvrije sierteelt. Op dit moment is minder dan één procent van de siertelers biologisch gecertificeerd, maar dat begint te veranderen. Onder meer vanwege de berichtgeving over de gezondheidsrisico's van bestrijdingsmiddelen (zie [lelieteelt naast een school in Drenthe](#) en [Parkinson en pesticiden](#)). Er zijn steeds meer telers die snijbloemen, bollen en sierplanten telen zonder gif. [Huiberts Bloembollen](#) is een van de meest ervaren telers. Zij pleiten vooral voor het aanpassen van de opleidingen en het opbouwen van de afzet. De webshop van [Wilderful](#) helpt die afzet vergroten. Zij hebben een netwerk van kwekers en bloemisten, waardoor ze aan de groeiende vraag naar biologische bloemen kunnen voldoen. Zij willen dat bloemen van het seizoen het nieuwe normaal worden. Ook het [boek Slow Flowers](#) helpt de vraag/afzet vergroten. Het boek maakt mensen bewust van de biologische alternatieven, zodat je "niet een bosje gif, maar een bosje gezonde aandacht cadeau doet". Maar hoe weet je dan precies wat je geeft? Blonfo, net gestart, pleit voor een

'etiket' met info over herkomst, CO2 uitstoot en impact voor de gezondheid, zodat je als consument een bewuste keuze kunt maken. De kersverse vereniging [Biologische Sierteelt Nederland](#) heeft in juni 2024 een petitie aangeboden aan de Tweede kamer, waarin zij de overheid oproept structureel biologisch in te kopen en om de kosten van een biologisch label te vergoeden. Daarnaast vragen ze korting op de Waterschapsbelasting. Ze vervuilen immers minder.

3.5.2 SCHOON EN VOLDOENDE DRINKWATER

Van [alle klimaatrisico's is waterschaarste](#) voor Nederland het meest nijpend. Drinkwaterbedrijven kunnen niet meer garanderen dat er [altijd schoon drinkwater](#) is in Nederland. Het grondwaterpeil zakt en door de [slechte kwaliteit van het oppervlaktewater](#), wordt het bovendien steeds moeilijker om schadelijke stoffen uit het water te krijgen. Ook is er sprake van [bodemverzilting](#): zout zeewater trekt landinwaarts. En dat terwijl de [vraag naar drinkwater](#) de komende jaren naar verwachting fors zal toenemen.* Een watercrisis dreigt.

* Bron: Vewin

fotocredits: **Hydraloop**

De vele inzendingen in de koffer komen met stukjes van de oplossing. Ze richten zich vooral op het maken van drinkwater, het recyclen van gebruikt huishoudelijk water en het opslaan van regenwater voor huishoudelijk gebruik op lokaal niveau. Een aantal voorbeelden: [D2D Water Solutions](#) is een Nederlandse innovatie die drinkwater maakt uit hemelwater, met een decentraal filtersysteem, dat on-demand produceert. Het is gepatenteerd, WHO-gecertificeerd en heeft het [Solar Impulse Efficient Solution label](#) verkregen. De techniek is toepasbaar op 'huis-niveau' en kleine- tot middelgrote objecten (hotels, kantoren etc.), maar ook geschikt voor het water-autonoom maken van hele woonwijken. [Just Nimbus](#) is een regenwateropslagsysteem voor huishoudens. In een waterzak in bijvoorbeeld de kruipruimte, wordt tot 3.500 liter water opgeslagen, dat gebruikt kan worden voor het grijs-watersysteem. [Hydraloop](#) levert waterzuiveringsinstallaties voor huishoudens, verzorgingshuizen en appartementengebouwen. Voor grootschaliger toepassingen kunnen de installaties worden geschakeld: de [Hydraloop Cascade](#). [Biocompact](#) maakt waterbesparende vacuümtoiletten en [Control Flow](#) regelt de waterstroom in leidingsystemen in woningen om zowel water- als energieverstopping te minimaliseren.

Maar deze voorbeelden komen er niet zomaar tussen. Zij zeggen: De watertransitie in Nederland loopt zo'n 10 tot 15 jaar achter ten

opzichte van bijvoorbeeld die in België. Er ligt nog (te) veel macht bij de drinkwaterbedrijven, waardoor decentrale oplossingen niet worden benut. Zij pleiten ervoor om náást het centrale watersysteem van de drinkwaterbedrijven in te zetten op decentrale drinkwateroplossingen (tot op woningniveau). Onder meer door goede certificerings-mogelijkheden en door waterbesparing op eenzelfde manier te belonen als energiebesparing.

3.5.3 VERDUURZAMING VAN DE ZORG- EN DE SCHOONMAAKSECTOR

De zorg- en de schoonmaaksector zijn hard op zoek naar manieren van verduurzaming. Voor de schoonmaakbranche is er de [Green & Social Impact Scan](#), daarmee kun je in kaart brengen hoe duurzaam schoonmaak wordt uitgevoerd, om vervolgens verbeteringen aan te brengen. [Green Care Academy](#) is het educatie platform voor verduurzaming binnen de zorg.

In ziekenhuizen en schoonmaakbranche zijn nitril wegwerphandschoenen een van de grootste vervuilers, vanwege het milieubelastende productieproces. [Gloovy Eco gloves](#) is daarom veelbelovend. Zij bieden de eerste volledige circulaire handschoen, met dezelfde specificaties als de nitril wegwerphandschoen. Deze onderneming kan potentieel gigantische impact maken, aangezien wereldwijd 400 miljard stuks handschoenen per jaar worden gebruikt én

verbrand. Gloovy levert de handschoenen niet alleen, maar zamelt ze ook in en recyclet ze tot hoogwaardige producten.

Andere circulaire initiatieven in de zorg: Sociale onderneming [De Beste EHBO-doos](#) onderhoudt bedrijfsverbanddozen, AED's en overige BHV-middelen, met mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Niets wordt verspilld, ook geen talent. Het hulpmiddelen heruitgave project van de [Apotheek van de Toekomst](#) haalt geretourneerde hulpmiddelen zoals incontinentiemateriaal, verbandmiddelen,

continentiehulpmiddelen en diabetesmaterialen op bij apotheken en ziekenhuizen. Doel is niet alleen het verminderen van verspilling, maar ook het beter in kaart brengen ervan, zodat er geleerd kan worden.

Wat deze beweging helpt is vooral inkoopkracht: Inkopers kies voor circulair en duurzaam. Maar ook regelgeving is nodig, faseer niet-duurzame materialen uit en zorg dat gezonde, duurzame alternatieven meer bekendheid krijgen.

fotocredits: **Ramon Mangold**

3.5.4 LOKALE MAAKINDUSTRIE: MADE IN HOLLAND

We zien een toenemende aandacht voor lokaal produceren. Lange tijd waren er in Nederland bijvoorbeeld geen spinnerijen en weverijen meer. [Fibershed Nederland](#) werkt samen met verschillende initiatieven aan een lokale circulaire textielketen in Nederland. Zij bouwen een waardeketen, van grond (gewassen, wol), tot textiel, tot mode, tot compost, waarbij steeds de bescherming van bodem en biodiversiteit leidend is. Hoogwaardige textiel en kleding van Nederlandse bodem is dus mogelijk. Ook [VanHier](#) werkt vanuit deze waarden. Ook hier ligt de keten geheel in Nederland: plaatmateriaal van natuurlijke reststromen en lokale vezelteelten. Nu belandt er nog jaarlijks in Nederland zo'n 700 miljoen kilo plaatmateriaal op de afvalberg, dat niet of

moeilijk recyclebaar is. VanHier ontwikkelde met regeneratieve boeren 100% natuurlijk plaatmateriaal dat volledig recyclebaar is. [Flip the City](#) maakt composteerbare stoeptegels van eendenkroos, waar zaadmengsels inzitten. Door vermisting groeit eendenkroos te snel en verstikt het op veel plaatsen het water. Ze flippen de stad van grijs naar groen en pakken ook een waterprobleem aan.

Circulaire houtbewerker [Herso](#) start een bijzonder project. Met 800 jongens wordt op vier Milieustraten oud hout geoogst, waarmee door 100 jongeren twee huizen gebouwd gaan worden. De huizen zijn niet te koop, maar worden onder erfpacht verhuurd, zodat de huur betaalbaar blijft. [Tala](#) ontwerpt en bouwt circulaire woningen van hout en andere biobased materialen van dichtbij, in hun eigen fabriek.

BOROxAtelier verwerkt lokale reststromen om textielverf te ontwikkelen in Amsterdam en biedt mensen met een burn-out een plek voor re-integratie. Ze wonnen een tender van de gemeente Amsterdam en gaan in Amsterdam-West een regeneratieve locatie ontwikkelen voor hun productieproces, BORO x BUITEN.

Om 'made in Holland' meer wind in de zeilen te geven helpt meer experimenteerimte. Als ergens groene groei zit, dan hier! De R&D afdeling van de samenleving heeft meer investeerders nodig, inkopers met lef, true pricing, CO2 beprijzing en het slimmer maken van regelgeving. Dat laatste ook specifiek in de bouw, rondom energieprestatie en materiaalgebruik (MPG en BENG).

Flip the City
fotocredits: Leon van Klaveren

FIELDFACTORS

"De Bluebloqs van FieldFactors zijn geïnspireerd door de natuur. Met deze technologie kan regenwater worden opgeslagen én gezuiverd. Het is een oplossing voor zowel wateroverlast als droogte, want 95% van het regenwater dat valt kan worden opgeslagen en daarna hergebruikt. Een uitkomst voor klimaatbestendige steden."

fotocredits: FieldFactors

Blade-Made
fotocredits: Denis Guzzo

BLADE-MADE

"**Blade-Made** hergebruikt windmolenwieken voor objecten in de openbare ruimte. Dit kan gaan van straatmeubilair en speeltuinen tot busstations en geluidschermen langs snelwegen. De wieken zijn afkomstig van ontmantelde windturbines en kunnen niet hergebruikt worden als windturbine. De waarde wordt behouden door secundair bouw materiaal een hoogwaardig tweede leven te geven. De afvalverwerking van windmolenbladen kost veel energie, terwijl het nog vele decennia meekan. Na een tweede leven kunnen we het weer innemen, opknappen en herplaatsen of in kleinere producten omzetten voor een volgend leven."

WAT IS ER NODIG: SIGNALEN UIT DE KOFFER

Het is duidelijk: de samenleving werkt op talloze manieren aan een gezonder, schoner, groener en socialer Nederland. Als de energie uit de samenleving en de overheid elkaar vinden en slimmer gaan samenwerken, krijgt maatschappelijke ontwikkeling vleugels.

Wat moet daarvoor gebeuren volgens initiatiefnemers:

1. Kies gezondheid als leidend thema
2. Maak de overheid bondgenoot van maatschappelijk initiatief
3. Stap in de nieuwe economie
4. Zorg voor een geïnformeerde de samenleving
5. Aan de slag met de inhoudelijke thema's

KIES GEZONDHEID ALS LEIDEND THEMA

Gezondheid is het thema dat er dit jaar het meeste uitspringt. De gezondheid van ons als mensen komt in de knel, onze fysieke gezondheid, maar ook sociale en mentale gezondheid, de gezonde samenleving. Initiatieven spreken ook over de gezondheid van de natuur, gezond water, gezonde bodem en lucht, de gezondheid van het niet-menselijk leven waarmee we zijn verbonden. Wat gezond is voor de planeet is ook gezond voor de mens en omgekeerd. Waar andere begrippen zoals duurzaamheid en biodiversiteit nog wel eens wenkbrauwen doen fronsen, en geassocieerd worden met een politieke kleur, is dat bij gezondheid nooit het geval. Het is neutraal en van iedereen.

Dus: gebruik het begrip gezondheid als kompas. Als we sturen op gezondheid, wordt de urgentie waarschijnlijk meer gevoeld en worden hopelijk meer mensen geraakt.

MAAK DE OVERHEID BONDGENOOT VAN MAATSCHAPPELIJK INITIATIEF

Initiatieven en overheden kunnen niet zonder elkaar. Beiden hebben een eigen specifieke rol, maar zonder de ander gaat het niet. Initiatieven 'doen' wat de overheid met beleidsnota's wil veroorzaken. Dit wordt echter pas impactvol, als de overheid zorgt voor de juiste omstandigheden. Zo wordt het spel echter nu nog niet gespeeld. Initiatieven vallen voortdurend om.

Het is belangrijk dat de overheid er vanuit gaat, dat op alle thema's de samenleving ook, en uit zichzelf, actief is. Ga als beleidsmaker bij elke opgave na: wat doet de samenleving zelf al, dat bijdraagt aan dit doel en hoe draag ik vanuit mijn rol bij aan hun succes. Ga persoonlijk in gesprek en luister naar de signalen. Vraag advies bij koepels als [LSA Bewoners](#), [Collectieve Kracht](#), [Constitutie voor de Commons](#), en de [Doe het Samen Coalitie](#). Dit zijn je natuurlijke bondgenoten. Gemeenschapskracht gaat niet meer weg.

“GEMEENSCHAPPEN KRIJGEN VOORRANG OP OVERHEID EN MARKT”

Gemeenschappen gaan niet meer aan de kant. Ze eisen een gelijkwaardige positie op, ook als de overheid het niet wil. Het recht biedt veel ruimte om die emancipatie te ondersteunen. De [Constitutie voor de Commons](#) werkt aan emancipatie van de gemeenschapskracht. Dat is nodig als gemeenschappen deze plek in de samenleving steviger gaan innemen. De [Constitutie voor de Commons](#) versterkt de juridische positie van gemeenschapskracht via proefprocessen. Ook kunnen gemeenschapsinitiatieven hulp krijgen bij het bij de inrichting van de organisatie, rechtsvorm en inclusieve besluitvorming en pleit dit initiatief voor meer structurele financiering. Het moet uitgroeien tot het juridische geweten van de [We-Doen-het-Samen-Coalitie](#). Er is een groep van meer dan vijftig juristen gevormd die een strategie hebben opgesteld om het verschijnsel gemeenschap een plek in de jurisprudentie te geven.

Dus overheid en politiek: verhoud je tot het feit dat de samenleving op heel veel thema's ook zelf aan de slag is. Luister naar wat daar leeft. Versterk wat al in de gewenste richting beweegt. Vertrouw op deze doeners en zorg voor de juiste omstandigheden.

“De politiek maakt het te ingewikkeld en wij burgers wachten al te lang. Laten we de regels omdraaien: we pakken zelf de regie wat betreft onze groene leefomgeving, inclusief verantwoordelijkheid”

De Groene Sprong

KIES VOOR DE NIEUWE ECONOMIE

Gebruikt is duurder dan nieuw, biologisch is duurder is dan bespoten, grondprijzen zijn onbereikbaar voor burgercollectieven, en niemand die het gat helpt dichten. De nieuwe economie vraagt een verbouwing van wereldformaat. Het is een geheel andere economische werkelijkheid. De betekenis-economie, de Donut economie zijn wegwijzers, maar er horen ook andere eigendomsstructuren bij. Het gaat niet lukken, als we de bestaande economie steeds als meetlat voor succes blijven gebruiken. Daarom zijn er overgangsregelingen nodig. Fiscale en financiële regelingen die, in deze tussentijd, helpen om het (schijnbare) financiële gat te dichten. Dit, vanuit de overtuiging dat we hiervan op de lange termijn de vruchten plukken. Het geeft de Nederlandse koplopers - ook internationaal - een voorsprong en helpt het peloton over de streep. Dit is Groene Groei.

Dus overheid: Pak door op true pricing. Maak fiscale en investeringsregels toepasbaar op nieuwe bedrijfsmodellen. Kies nog consequenter voor duurzaam en circulair inkopen op alle terreinen. Geen lunch, viaduct, plantsoenplantje of politiebuit anders dan bio- en circulair. Hier zit Groene Groei.

PAPERWISE

“[PaperWise](#) is papier en karton van landbouwafval voor verpakkingen, drukwerk en kantoor. Het papier is CO2-neutraal, boomvrij, recyclebaar, te composteren en creëert een extra inkomstenbron voor boeren in ontwikkelingslanden. De productie gebeurt in fabrieken in India en Zuid-Amerika, die van grote betekenis zijn voor de lokale gemeenschappen. Paperwise investeert in scholing, infrastructuur en gezondheidszorg. Het fabricageproces is gericht op veiligheid, zero waste en behoud van ecologie. De milieu impact van PaperWise ligt 47% lager dan papier van bomen en 29% lager dan van gerecycled papier.”

ZORG VOOR EEN GEÏNFORMEERDE SAMENLEVING

Veel Nederlanders zijn slecht geïnformeerd over de dramatische achteruitgang van plant- en diersoorten, klimaatverandering en sociale ongelijkheid en de gevolgen daarvan. De boodschap bereikt hen slecht en ze wantrouwen de afzender. Als mensen niet goed geïnformeerd zijn, gaan ze geen andere keuzes maken. Er is een grote noodzaak tot objectieve informatievoorziening, in een taal die mensen snappen.

Die boodschap kan het beste komen uit vertrouwde kring. Juist hier vervullen maatschappelijke initiatieven een belangrijke rol. Een groot deel van de initiatieven heeft als missie, mensen bewust te maken van wat zij zelf kunnen doen voor een gezonde en prettige wereld. Ze kunnen dat ook goed, want ze staan dichtbij mensen en spreken dezelfde taal. Initiatieven informeren niet alleen, ze schudden wakker, ze laten mensen voelen en ervaren, zoals met de [Climate Classic](#), een fietstocht langs de toekomstige kustlijn van Nederland.

Er zijn steeds meer steunzenders: [Protect Our Winters \(POW\) Nederland](#) is een community van wintersport- en outdoor liefhebbers, die vooral jongeren bewust maakt van de gevolgen van klimaatverandering. [Caring Doctors](#) maakt mensen bewust van gezonde voeding en pleit voor een meer plantaardig dieet in ziekenhuizen en zorgcentra. [No Waste Army](#) maakt mensen bewust van voedselverspilling in de landbouw en doet er wat aan met hun ludieke social media acties. [Zero Waste Nederland](#) laat zien hoe je zero waste kunt leven en waarom. [HetKanWel](#) en [Happy Times Magazine](#) geven veel van deze initiatieven een groter podium. Het is een eindeloze stroom van 'voorlichters', die mensen informeert en meeneemt in een gezondere, meer duurzame levensstijl.

Dus overheid: investeer in initiatieven die mensen informeren en betrekken. Maak dit op alle thema's tot overheidsbeleid. Bij alle campagnes die je als overheid lanceert, van Nationale Klimaatweek tot energiebespaarcampagnes: zorg dat initiatieven de boodschap (nog beter!) kunnen brengen.

Protect Our Winters
fotocredits: Emiel Rense

AAN DE SLAG MET DE INHOUDELIJKE THEMA'S

In hoofdstuk 3.5 zijn vier opvallende onderwerpen uitgelicht. Per onderwerp is aangegeven wat er nodig is. Hier nogmaals op een rij:

1. GIFVRIJE SIERTEELT

Koop structureel biologische teelt in. Help de afzet op gang. Geef biologische telers korting op de Waterschapsbelasting, want ze vervuilen minder. En zorg met wetgeving en subsidies dat biologisch gelijk speelveld krijgt.

2. SCHOON EN GENOEG DRINKWATER VOOR IEDEREEN

Zet naast ons centrale watersysteem (drinkwaterbedrijven) zoveel mogelijk decentrale oplossingen. Zorg dat mensen zelf drinkwater en hun huis waterneutraal kunnen maken. Beloon waterbesparing, zoals we energiebesparing belonen.

3. VERDUURZAMING IN DE ZORG EN SCHOONMAAKSECTOR

Faseer niet-duurzame materialen uit en zorg dat gezonde, duurzame alternatieven meer bekendheid krijgen. Inkoopers: kies voor circulair en duurzaam.

4. LOKALE MAAKINDUSTRIE: MADE IN HOLLAND

Creëer meer experimenteerruimte. Als ergens groene groei zit, dan hier! De R&D afdeling van de samenleving heeft meer investeerders nodig, inkoopers met lef, true pricing, CO-beprijzing en het slimmer maken van regelgeving.

fotocredits: Herso

NO WASTE ARMY

“Ieder jaar verspillen we in Nederland zo'n 2 miljard kilo voedsel. Dat begint al bij de boer die zijn groenten en fruit niet kwijt kan aan de supermarkt. [No Waste Army](#) gaat de strijd aan tegen voedselverspilling op landelijk niveau. Het werkt eenvoudig. Ben je lid? Dan ben je strijder tegen voedselverspilling en ontvang je ieder kwartaal een box met daarin (h)eerlijke houdbare producten, gemaakt van reststromen. Hierbij moet je denken aan perensap van kromme peren en pastasaus gemaakt van paprika's die net niet de juiste kleur hebben. Het platform is in juni gelanceerd en heeft inmiddels meer dan 15.000 leden.”

fotocredits: No Waste Army

VERBEELDINGSKRACHT

Bij een verandering weet je meestal waar je naartoe wilt en waar je na de verandering wilt zijn. Bij een transformatie is dat anders. Een transformatie "gebeurt" als problemen zo groot zijn, dat ze niet meer kunnen worden opgelost met de manier van denken, of het bewustzijnsniveau, waarbinnen de problemen zijn ontstaan. Je kunt er met je verstand niet bij. Je kunt het niet sturen. Het vraagt een vorm van overgave. Je zou kunnen zeggen we leven in zo'n tijd.

Mensen kunnen transformeren, en daardoor systemen ook. We hebben het vaak over systeemverandering, alsof het systeem zich uit zichzelf zal aanpassen. Het systeem verandert alleen als mensen het aandurven om iets anders te doen, zonder dat ze van tevoren kunnen weten hoe dat zal uitpakken. Dit vraagt om grote persoonlijke moed, geen systeemverandering zonder innerlijke transformatie.

De natuur is vol voorbeelden van transformatieprocessen. De meest bekende is waarschijnlijk wel die van rups naar vlinder. Als een rups niet meer verder kan groeien, maakt deze een cocon. In de cocon wordt een proces ingezet waarbij de rups zichzelf letterlijk op gaat eten.

Spijverteringsenzymen vernietigen de bestaande structuur tot een zachte massa, op een paar klompjes cellen na. Dit zijn de "imaginale" schijven, die ongevoelig zijn voor de verteringsenzymen. Die dragen de verbeeldingskracht voor de volgende fase in zich en gaan zich ontwikkelen tot organen, antennen, poten en vleugels van de volwassen vlinder.

Je kunt initiatiefnemers zien als de "imaginale schijven" van deze tijd. Het zijn deze pioniers die in de groeiende chaos en ineenstorting, de hoop van de volgende fase verbeelden.

KLAAR OM TE WENDEN

"We leven in een tijd waarin enorme veranderingen plaatsvinden, een tijd van transitie. Daarin worden we uitgedaagd de toekomst van onze soort en haar ecologie, planeet Aarde te waarborgen. Hierbinnen is het een kunst voor ieder mens (en ieder mens is uniek) om intact te blijven en toegerust te zijn, om te kunnen omgaan met wat ons wacht. De benadering en aanpak van [LivingInNewTimes](#) is afgestemd op dit gegeven; om voorbereid te zijn en een sterk fundament te bouwen van waaruit ieder mens de beste respons kan geven."

BIJLAGE - ALLE INZENDINGEN VAN DE KOFFER VAN 2024

Hieronder staan de inzendingen op alfabetische volgorde. Een korte toelichting is te vinden in het [overzicht](#) op de website van Duurzame Dinsdag.

#Geefmenietje	Circular Rubber Platform	Ecologisch buurtschap De Beuk
75inQ	ClearChox	ECOPOLITAN
Aanleg Fietssnelweg	Climate Classic	Ecowings
Aarden kledingcoöperatie	Clothing Loop	Eenwoud
AdMER Zero Emissie	ColiRide	EnergieKas
Advocaat van de Aarde	Conscious Confetti	Erfdelen
AeroCount	Constitution of the Commons	Ervaringsmodel energietransitie
Arctic Reflections	Consumer360Experience	ETHOS
Avontuur Dichtbij	Control Flow	Expedition Sustainable Future
Bamboe redt klimaat	Coöperatie GenZ	Feelou
Bekommer Kringen	Coöperatie GOED	FieldFactors
Best Friend Hero	Coöperatieve Supermarkt	FIXbrigade Amsterdam
Bezielde bloemen	Copyright Earth	Flip the City
BijlesGPT	CSRD Dataspace	Floating Farm
Bioblitz Festival Zweiersdal	Cycling 4 Climate	Florentien biobloemen
Biocompact	D2dwatersolutions	Foodforskin
Biologische Sierteelt Nederland	De Beste EHBO-doos	Give a Shit
Bioplastics Hub	De Buurttuin Brigade	Global Goals Community
Biosphere Solar	De Groene Afslag	Gloovy Eco Gloves
Blade-Made	De Holm - Den Andel	Grassa
Blonfo	De Kookschool	Green & Social Impact scan
Boek Slow Flowers	De Nationale Kringloopbon	Green Business Club
BORO x Buiten	De Pot Op	Green2live Dakenjacht
Bos dat van Zichzelf is	De Verbindingskamer	Groen en gezond Rotterdam
BOXO Return	Digitaal Dorpsplein	Groene Bouwhekken
BrilliantLightPower	Dijk verzwaaring rivierdijken.	Groente & Fruitbrigade
Brushkeeper	Do-it-Together!	Groentjessoep
Brute Bonen	Douche warmtecyclus	Happy Times Magazine
Burgerboerderij de Biesterhof	Duo-wonen voor jong en oud.	Herso
Burgerboerderij De Patrijs	Duurzaam Objectief Vergelijken	Hof van Moeder Aarde
Bycs: Alle kinderen op de fiets	Duurzaam Zelfvoorzienend Pampus	Hollands Wol Collectief
Cafe Ink	Duurzaamheidscentrum	Hoppa biobased isoleren
Caring Doctors	klimaatimpact	Huiberts bloembollen
ChargeBooster	Duurzame Daden	Hulpmiddelen Heruitgifte
Circulair Green	E&co Warenhuis	Human-Wildlife Manifest
Circulaire atlas	Earthfulness	Hydraloop Cascade
Circular Footwear Alliance	Ecoliving	Ignite a better future

Impactvol gifting	Renewed by JUNGL	Wheelshare
Jungle Blocks	Ronde tafels circulaire economie	Wilde bloemen zaaizaden
Junior Energiecoach	Room for Change	Wilder Land
Just Nimbus	Running 4 Climate	Wilderful
Juttersgeluk	Saldeer per maand	Wildgroeï Voedselbos
Klimaatexamen	Send&Sow	WoonCoöp De BinnenHaven
Koop een jaar niks nieuws challenge	SF/Collective	Zero Waste Officer
Kraamzorginstanties wasbare luiers	Sfeerlabel	Zero Waste Week
Kwekerij Bloemrijk	Slowflowers	ZigZagSolar
Land van Ons	Smartpooling energiecoöperaties	Zonnepanelen om windturbines
LivingInNewTimes	SmartTrash	
LOOS Utrecht	Soepie erbij	
Macleasy	Speksteen radiatoren	
Manifest Toekomstige Generaties	Spriet	
Masterclass Duurzaam Onderwijs	Stel WTW en cv gaan stuk	
Medicijnpas	Stem voor de natuur	
Meerbomen.nu	Stephanie Stekt	
Meertalige energie helpdesk	Stichting ANDERS	
Mensa Mensa	Stichting De Harde Leerschool	
Menstruatieondergoed	Stichting Fibershed NL	
Mestayay	Stichting Klimaatpsychologie	
Ministerie van Hergebruik	Straatboer	
Mooyland	Struikroven	
MOYU	Tala, natuurlijk bouwen	
MrBeetle.nl	The Good Spice	
Mutual Housing Concepts	Thrive	
Nature Bar	Tiny Library	
Naturefund	Toiless Paper	
No Waste Army	TommyTomato	
No Waste Decoration	Trees for Schools	
NOWSCHOOL	True Price	
One for One	Tuin9	
Ontkopen	Tuinbouw in de woestijn	
Oogst	Unwaste	
Oosterwoldschool Sofia	Upcycle cafe Dronten	
Open air workstation	Upcyclingday TM	
ORO wolkorrel	Urtica De Vijfsprong	
Pangea Incubator	Vak ecologisch bloemstylist	
PaperWise	Vakland	
ParkWae	VanHier	
PeperDuurzaam	Veduflex	
Peukenzee	Verbrandingsverbod recyclebaar afval	
Plantje Boom	Verduurzamen boeren	
Productpine	Vers & Vrij	
Project ReMod	Verticale tuin- plantenwanden	
Protect Our Winters	Voedselpark Amsterdam	
Raintank	voorBIJ©-papier	
Rechten van de Natuur	Wasbare menstruatieproducten	
Rechten voor rollator	Waterwarmtepomp - PVT-zonpanelen	
Recyclen van telefoonhoesjes	Wereldwijde globaliseringscentra	
Reflower		
Regain		

DANKWOORD

Dit is de zestiende editie van het trendrapport van Duurzame Dinsdag. Het is tot stand gekomen door medewerking van een groot aantal mensen met een ruime blik op maatschappelijke en duurzame initiatieven en ondernemingen. Ruim dertig mensen, werkzaam bij verschillende organisaties, hebben ons laten weten welke trends en trendsettende initiatieven zij zien. Een deel daarvan heeft ook meegedaan aan twee trendsessies om de inzichten te bespreken. We willen deze mensen hartelijk danken.

NAMEN

Ad Vlems
Alain Cracau
Annette de Vries
Antoine Heideveld
[REDACTED]
Asceline Groot
Boukje Vastbinder
[REDACTED]
Damaris Matthijsen
Dennis Kerkhoven
Gabriëlle Werkhoven
Gijsbert Koren
Henry Mentink
Jelleke de Nooij
Jessica den Outer
Jorien van Lookeren Campagne
[REDACTED]
Jurgen van der Heiden
Kristel Jeuring
Maartje Bregman
Martijn Arnoldus
Maurice Bongers
Maurits Groen
Murat Aslancik
Nina Korte
[REDACTED]
Pieter Rozema
Reindert Augustijn
Renske Visser
Roel During
Silvia Oostwegel
Teun Schröder
[REDACTED]

Ecodorp Boekel
Goodberries
Duurzaam Door Jong Leren Eten
Het Groene Brein
Ministerie van BZK
Het Kan Wel
Noorderwind
Ministerie van IenW
Economy Transformers
Gebiedscoöperatie Rivierenland
Versnellingshuis
We Are Stewards
Veerhuis Varik
Catalist4change
Stichting rechten van de natuur
Social Enterprise NL
Ministerie van BZK
Ella Vogelaar Academie
LSA Bewoners
Happy Times Magazine
Social Finance Matters
Cirrus Foundation
MauritsGroen*MGMC
Fonds 1818
We Are Stewards
Rijkswaterstaat
Katalys
Provincie Gelderland
IVN
Wageningen Research
Social Handprint
Change Inc
Ministerie BZK

PARTNERS DUURZAME DINSDAG

COLOFON

Dit trendrapport is gemaakt in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur.

Tekst: Rinske van Noortwijk, Ineke van Zanten ([GreenWish](#))
Vormgeving: Li-Shi Shu ([Li-Shi Works](#))
Datum: juli 2024
Fotocredit titelblad: *Extensions* van Jeanne K. Simmons ([Jeanneksimmons.com](#))